

Emlékezés Viski Károly (1883-1945) akadémikus fölött

Budapest, 2013. június 10. MTA Székháza

Paládi-Kovács Attila

Tisztelt Akadémia!

Születésének 130 évfordulója alkalmából Viski Károly akadémikusra, a magyar néprajztudomány és az európai etnológia kimagasló tudósára, egyetemi tanárára, kitűnő tanítványok nagy hatású nevelőjére emlékezünk.¹

Történeti szemléletű kutatásai során főként az anyagi kultúra, azon belül kivált a népi építőműveltség, a bútortudomány és lakberendezés, a kézművesség és háziipar, a tárgykultúra, a népművészet, valamint a néprajzi tájak és népcsoportok, a népi nyelv és a népköltészet kérdéskörével foglalkozott. Az MTA közgyűlése 1945 májusában választotta levelező tagjává, de betegsége és 1945. szeptember 5-én bekövetkezett elhalálása miatt székfoglaló előadását már nem tarthatta meg. Hazai akadémiai tagságát nemzetközi elismertsége messze megelőzte. Számos szakkönyve, tanulmánya jelent meg külföldön, idegen nyelveken, személyes barátságot ápolt az európai néprajz kortárs vezető tudósaival. Tagja volt a *Folk liv* (Stockholm) szerkesztő bizottságának, tiszteleti tagja a Finn Tudományos Akadémiának, külső tagja a helsinki *Suomalais-ugrilainen Seura*-nak és a szak számos nemzetközi bizottságának.²

Viski Károly utolsó curriculum vitae-je szerint 1883. április 14-én született Tordán (Torda-Aranyos vm.). A Magyar Néprajzi Lexikon 1882-t tévesen adja meg születése évének. A Magyar Tudományos Akadémia tagjairól 2003-ban megjelent életrajzi lexikon a tagválasztás személyi dokumentációja alapján közli az 1883. évi dátumot.³ Szülei, a nemesi jogok emlékével élő Retteghi Viski Lajos és Békési Horváthi Róza tíz gyermeknek adtak életet. A címeres nemesítő levelet Apafi Mihály nevében állították ki 1663-ban Segesváron a család őseinek, Viski Györgynek. A Retteg mezővárosból, Szolnok-Doboka vármegyéből elszármazott család a 18. század derekán tűnt fel Torda polgárai között. Viskit érdekelte a református papkónság, melynek révén Ady

¹ Elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya nyilvános ülésén, Budapest, 2013. június 10-én.

² Tanszéktörténeti dokumentumok 26. tétel. In: *Dissertationes Ethnographicae* 5. Budapest 1985. ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszéke. Paládi-Kovács Attila 2007. 210.

³ Gunda Béla 1946. 105; Filep Antal 1982. 574; Markó László 2003. 1385.

Endréhez is rokoni szálak fűzték. Ady 1908-ban maga írja felmenőiről: „Egy családi hagyomány szerint én a Visky család révén rokonságban volnék Dózsa György családjával.”⁴

Viski az elemi négy osztályát a reformátusok iskolájában, Tordán végezte. A középiskola első három osztályát ugyancsak Tordán járta ki, a nagy múltú unitárius algimnázium jogutód iskolájában.⁵ A gimnázium felső öt osztályát azonban már a székelyudvarhelyi református főgimnáziumban végezte el. Ott tett érettségi vizsgát 1902-ben. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-latin szakos jelöltként kezdte el. A kötelező tárgyakon kívül sok más tárgyat hallgatott, évről-évre látogatta a matematikai, a természettudományi és a jogi kar öt érdeklő kurzusait is. Akkoriban Herrmann Antal, a néprajz magántanára a kolozsvári egyetemen évről-évre meghirdette előadásait, javában szervezte az Erdélyi Kárpát-Egyesület, az EKE néprajzi múzeumát. Hallgatói között volt - Györffy István, Roska Márton, Csúry Bálint, Szendrey Zsigmond és mások mellett - Viski Károly is.

Egyetemistaként két évig a Farkas utcai Református Kollégium internátusának lakója volt, két évig a Kollégium könyvtárának alkalmazásában állt. Ott ismerkedett meg sok régi magyar könyvvel és kézirattal s nem egy kéziratot nyelvtörténeti emlékkel, valamint a bibliográfia gyakorlatával. 1906 májusában tett doktori szigorlatot. Szigorlatának szaktárgyai - a magyar-finnugor összehasonlító nyelvészet, a magyar művelődéstörténet és a magyar irodalomtörténet – önmagukban is sokat mondanak az ifjú bölcsészdoktor érdeklődéséről és tudományos felkészültségéről.⁶ Kolozsváron vele egy évben szerezte meg magyar-latin szakos tanári oklevelét Mészöly Gedeon is, a magyar és finnugor nyelvészet későbbi kiválósága.⁷ Fennmaradt gyűjtőfüzeteinek tanúsága szerint egyetemi hallgató korában kezdte gyűjteni a népnyelvi lejegyzéseket a szülővárosa, Torda nyelvjárását bemutató dolgozatához. 1902-1903-ban születtek első balladalejegyzései, amelyeket tordai vagy ott szolgáló, Aranyos-vidéki falvából származó énekesektől gyűjtött. Azokban az években tizenkét ballada szövegét jegyezte

⁴ Részletezi, adatalja: Vargha László 1974. 69-70.

⁵ Filep Antal 2012. 422.

⁶ Lásd ehhez 1941. május 19-én Keszthelyen keltezett *Életrajzi vázlat* című gépiratát, amit feltehetőleg budapesti professzori kinevezéséhez kértek tőle. Néprajzi Múzeum, Budapest, EA 10191. leltári szám.

⁷ Simoncsics Péter 2008. 23.

le. Vannak köztük régi stílusú, klasszikus balladák, többségük azonban új stílusú, ponyván is terjedő ballada.⁸

Viski 1906 szeptemberéről 1919 őszéig középiskolai tanárként működött Székelyudvarhely, Nagyszalonta, Torda, majd a háború éveiben Újpest, végül Budapest gimnáziumaiban. Tanárkodása idején főként nyelvtörténeti, dialektológiai kérdések foglalkoztatták. Dolgozatait a *Magyar Nyelv* és a *Magyar Nyelvőr* is szívesen közölte. Első helyen említendő az 1906-ban – doktori szigorlatának évében – szülővárosa népnyelvéről kiadott dolgozata (*A tordai nyelvjárás.*) Tanulságos, hogy a hatvannégy oldal terjedelmű dolgozatnak csaknem a felét teszi ki a közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat, tájszavakat felölelő adattár. Másik jelentős dialektológiai munkájával – évek múltán - már a tiszántúli nyelvjárások ismeretét gazdagította (*A szalontai nép nyelvéből*).⁹ A *Magyar Nyelvőr*-ben közreadott cikksorozat három folytatása - a nyelvjárásai sajtóságokon túl - kiolvasók, köszöntők, gúnyolódók, rigmusok, találós mesék, szólások és közmondások szövegeit tartalmazza. Mindkét nagyobb tájnyelvi munkája máig forrásértékű, becses tétele a magyar dialektológiai irodalomnak és a folklorisztikának.

Nyelvészeti, filológiai és művelődéstörténeti munkásságának értékelését elsősorban Szabó T. Attilának köszönhetjük.¹⁰ Életrajzi jellegű írásaiban, kézírataiban pályakezdésének nyelvészeti és irodalomtörténeti törekvéseit, eredményeit Viski nem említette. Idősödven talán már fontosnak, értékesnek sem tartotta, holott korai publikációi munkásságának nem elhanyagolható részlegét képezik. Pályakezdőként felmutatott közleményeinek sorozata éber nyelvtudományi – művelődéstörténeti érdeklődéséről tanúskodik. Folyamatosan jelentek meg cikkei, kisebb adatközlései a már említett nyelvészeti folyóiratokban és állandó levelezésben állt e lapok szerkesztőivel. (Az MTA Könyvtárának Kézirattára 27 Beke Ödönnek írott levelét őrzi a gimnáziumi tanár Viski első évtizedéből.)¹¹

1941-ben Keszthelyen keltezett *Életrajzi vázlat* című gépiratában pályakezdéséről szólva inkább múzeumi, néprajzi érdeklődésének kibontakozását, bizonyítékait emelte ki, s nem utalt korai publikációira, filológiai közleményeire. „A székelyudvarhelyi ref. kollégiumban akkori biztatásomra alapult – ma már jelentékeny – néprajzi múzeum,

⁸ Olosz Katalin 2012. 231. A gyűjtőfüzetek lelőhelye: Néprajzi Múzeum, Budapest, jelzetük: EA 10228, EA 10226, EA 10223, EA 10224, EA 270.

⁹ Viski Károly 1913-1914-1915. Különnyomatban is. Nyelvészeti Füzetek 69. szám. Budapest, 1913.

¹⁰ Szabó T. Attila 1974. 160-161.

¹¹ Paládi-Kovács Attila 2011. 138.

Tordán öre voltam a fejedelmi palotában akkor készülõ múzeum néprajzi osztályának, Nagyszalontán szóban és írásban agitáltam egy szervezendõ s Arany János, illetõleg a népies irodalmi irány munkásságát illusztráló néprajzi gyûjtemény, bizonyos „Arany-reáliák” múzeuma alapítása érdekében, nem eredménytelenül, de a ránk szakadt megszállás miatt – meg nem valósíthatóan.”¹² Tanári mûködésérõl önéletírásaiban is elnagyoltan, összevontan, szakaszolás nélkül emlékezik meg.

Tudjuk, hogy a székelyudvarhelyi református gimnáziumban három évig szolgált, 1906 szeptemberétõl 1909 nyaráig. 1909 nyarán egy hónapot töltött Siklódon, ahol egyik fivére református parochus volt. Vakációzó tanárként nyelvjárási és néprajzi gyûjtõmunkát tervezett, de terve megbukott azon, hogy a falu népe a mezõn szorgoskodott. Viski, jobb híján rajzolgatni kezdte a régi házak, kapuk, tûzhelyek, pajták, asztaglábak formáit, feljegyezte a népi építkezés, az ácsmunka helyi szókészletét. Ebbõl a dokumentációból kerekedett ki elsõ tárgyi néprajzi közleménye Siklód épített örökségérõl. *Adatok a székely népi építkezés ismeretéhez* címen jelent meg a *Néprajzi Értesítõ*ben.¹³ Olosz Katalin legújabb közleményeibõl tudjuk, hogy Viski 1902-tõl 1909-ig, udvarhelyi tanársága végéig folytatott népballada-gyûjtést és a gyûjtõmunkába diákjait is bekapcsolta.¹⁴

A tanári pálya következõ állomása a nagyszalontai gimnázium volt, ahol szintén három tanévet töltött (1909 szeptemberérõl 1912 nyaráig).¹⁵ A szalontai évekrõl valamivel mégis többet elárul, mint a székelyudvarhelyi kezdõ tanár életérõl: „Három évig néztem Arany népét Nagyszalontán” – írta szalontai magányáról. „Itt tanultam meg, hogy õ a magyarság mindenki felett ragyogó etnográfusa, hungarológusa. Fajtam ismeretében neki köszönök legtöbbet.”¹⁶ Évtizedek múltán mesélte el budapesti baráti társaságban, hogy szalontai tanárként napi sétájának ösvényéül a vasúti vágány közét választotta, és talpfáról talpfára lépegetve számlálta, mérte a megtett utat.¹⁷

A fiatal Viski számára az alföldi parasztváros kevés változatosságot kínált az 1909-1912 közötti három tanévben. Kereste a társaságot, élt a szellemi, intellektuális tájékozódás

¹² Néprajzi Múzeum, Budapest, EA 10091 (Életrajzi vázlat, 1941).

¹³ Viski Károly 1911a. Lásd még: Filep Antal 2012. 418.

¹⁴ Olosz Katalin 2011. A kötet mintegy hetven oldalon foglalja Viski balladagyûjtéseivel; Olosz Katalin 2012. 235-236. Viski a diákok gyûjtéseit is keltezte, szignálta. Hagyatékából kerültek be a Néprajzi Múzeum Adattárába, Budapestre.

¹⁵ Paládi-Kovács Attila 2011. 138-139. A szalontai évekhöz lásd még: Dánielisz Endre 1976. 78-79; Szilágyi Miklós 1987. 149-151.

¹⁶ Palotay Gertrúd 1946. 113.

¹⁷ Vargha László 1974. 180; Hoffmann Tamás 1974. 153.

lehetőségeivel. 1910-ben felvették a szabadkőművesek nagyváradi László király páholyába, ahonnan 1915. február 15-én saját kérésére bocsátották el. Érdeklődése fokozatosan Arany és a tárgyi néprajz felé fordult. 1941-ben így emlékezett vissza a szalontai évekre: „Itt sokat foglalkoztam Arany költői nyelvével s nyelvének, költészetének Szalontával való kapcsolatával. Tanítványaimat gyűjtőmunkára képeztem ki, e kezdeményezés eredményei – távozásom után – ottani tanár utódom, Szendrey Zsigmond tevékenységében jelentkeztek.”¹⁸ A néprajzi gyűjtést láthatólag nem az ifjúsági önképzőkör vezetőjeként szorgalmazta. A fennmaradt jegyzőkönyvek tanúsága szerint ott irodalmi tárgyú előadások, költők, elsősorban Arany művei, a diákok irodalmi zsengei szerepeltek a napirenden. A visszaemlékezésében említett „kiképzést” valószínűleg az iskolán kívül végzett terepbejárások, családlátogatások, kirándulások formájában oldotta meg. Akkoriban értek be székelyföldi tárgyi néprajzi felmérései is. (Első néprajzi közleményét – melyet a székely ház leírásának szentelt – 1911-ben közölte a *Néprajzi Értesítő*.) Ugyanakkor jelent meg *Régimódi házak Szalontán. Milyen lehetett a költő szülőháza* című dolgozata is, amelyet legalább egy éves helyszíni kutatásnak kellett megelőznie. (Ennek a dolgozatnak az első változata a Nagyszalontai m. kir. áll. főgimnázium 1910/11. évi *Értesítőjében látott napvilágot*.)¹⁹ Bővebb változata *Aranyék háza* címen, majd önálló füzetként is megjelent az Aranycentenárium alkalmából (Nagyvárad, 1917). Szalontai munkálkodásának betetőzése *Arany népe. Arany tárgyi néprajzának vázlata* címen közreadott monográfiája, amely már a tervezett múzeumnak a megalapozását szolgálta.²⁰

Az 1912/1913-as tanévet szülővárosában, Torda gimnáziumában szolgálta végig, s pár héttel az 1913/14-es tanév előtt felesége, sz. Kornstein (később Kenéz) Klára családjával költözött Újpestre, kezdte meg ottani tanári működését.²¹ Az előző tanévben, Tordán még őre volt „a fejedelmi palotában akkor készülõ múzeum néprajzi osztályának”. Az újpesti gimnáziumban – a szintén ott tanító Babits Mihállyal együtt – tanára volt az 1914-ben érettségizõ Laziczius Gyulának, a késõbbi neves nyelvtudósnak.²² Újpesti éveirõl életrajzában csupán annyit említ, hogy a háború alatt állami tornatanári képesítést szerzett és az Egyesült Izzólámpagyár sportegyesületében

¹⁸ Néprajzi Múzeum, Budapest, EA 10191, (Életrajzi vázlat, 1941).

¹⁹ Varga Mária 1960. 63.

²⁰ Az *Arany Emlékegyesület* kiadása. Nagyvárad 1919. 104 p.

²¹ Viski Károly házasságkötése 1913-ban történt, az esküvõt Nagyszalontán tartották. A II. világháborút követõen Viskiné Klára s akkor még Budapesten élõ fivére (Ernõ) a család nevét belügyminiszteri engedéllyel Kenézre változtatta. Viski Károlyné 1951-ben tüdõvészben hunyt el Budapesten.

²² Paládi-Kovács Attila 2011. 139-140; Simoncsics Péter 2008. 24-25.

pár évig tornát és atlétikát is tanított. Arról nem szól, hogy 1919-ben a Közoktatási Népbiztosság személyügyi referense, s egyben az István úti állami főgimnázium igazgatója volt.²³

„1919 őszén, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának meghívására, mint szolgálatra oda osztott tanár, a múzeum szolgálatába léptem” – folytatja Viski az életrajzát. Életének 37 évében, „férfikora delén” került végre tudományos intézménybe, ahol kutatói látásmódjára, adminisztrációs, igazgatási gyakorlatára egyaránt nagy szükség volt. Adminisztrációs készsége, vezetői alkalmassága, gyakorlatiassága kiderült már gimnáziumi éve alatt, mint arra igazgatói megbízatásából és a közműn oktatási népbiztosságán történt szerepvállalásából következtetni lehet. Homály fedi, mennyit tudtak Bátkyék Viski 1918-19-ben viselt tisztségeiről, feleségének családi háttéréről és nagyváradi szabadkőműves páholytagságáról.²⁴ Mindenesre az igazgató, Bátky Zsigmond kitűnő munkatársat kapott Viski Károly személyében, aki az 1920-as évek második felében, majd igazgatóhelyettesként a múzeumvezetés adminisztrációs munkájának javarészét is elvégezte. Belépését követően előbb a 60 ezer darabot meghaladó kép- és rajzgyűjteményt rendezte, majd az akkor már 7000 tárgyat számláló kerámiagyűjteményt vette kézbe. Irányította a múzeum új épületbe költöztetésének, ottani berendezésének munkálatait, az új múzeum berendezését, technikai felszerelését a kor igényei szerint. Viskit a tervezéstől a kivitelezésig minden a legapróbb részletekig érdekelte.

A sokáig méltatlan körülmények között vegetáló Néprajzi Múzeum 1924-ben kapta meg a Könyves Kálmán körúti (Tisztviselő-telepi) gimnázium épületének nagyobbik felét, ahol már állandó kiállítás rendezésére is gondolhattak. Viski oroslánrészt vállalt az 1929-ben megnyitott új állandó kiállítás megrendezésében. Maga rendezte a kerámia, az építőművészet, a bútortörténet és lakáskultúra, a konyha és táplálkozás, a mesterségek termeit, továbbá a folklorisztika (a hagyomány tárgyai) kiállítását. A múzeum nemzetközi anyagából a kínai, japán, indiai és tibeti kultúra termeit rendezte be.²⁵ Erre a munkájára méltán volt büszke élete későbbi szakaszában is. A budapesti Néprajzi Múzeum állandó kiállításának a szakmában híre ment, katalógusa igen kelendő volt. Egész Európából érkeztek látogatók, köztük jeles tudósok, hogy a kiállítást

²³ Néprajzi Múzeum, Budapest, EA 10191/33; Simoncsics Péter 2008. 25; Paládi-Kovács Attila 2011. 140.

²⁴ Paládi-Kovács Attila 2011. 139-140; Simoncsics Péter 2008. 25.

²⁵ Viski 1941. május 19-én kelt gépirata, életrajzi vázlata. Néprajzi Múzeum, Budapest, EA 10191.

megtekintsék és a magyar kollégákkal ismerkedjenek, ápolják a korábban kialakult személyes kapcsolatot (pl. I. Manninen, H. Vakarelski).

Viski néprajzi kutatásainak középpontjában – noha érdeklődése a tárgyi és szellemi néprajz csaknem minden területére kiterjedt – 1920-tól fogva a tárgyalkotó népművészet állt. Kéziratai között maradt fenn egy nemzetközi népművészeti kutatóintézet felállítása érdekében papírra vetett tervezet. Címe: *A népművészeti kutatásról. Terv és megokolás*. A minisztériumi megbízások a néprajzi feladatok európai, nemzetközi összefüggéseire irányították Viski figyelmét. Ennek háttérében részint Czakó Elemér személye keresendő, aki 1915-1924 között, tehát hosszabb időn át és különböző posztokon szolgált a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban. Czakó az iparművészet kutatójaként szívügyének tekintette a magyar népművészet hatékonyabb feltárását, külföldi kiállításokon és idegen nyelvű kiadványokban történő bemutatását is.²⁶ Czakó maga is számos nemzetközi kiállítás magyar részlegének volt rendezője, felelős kormánybiztosa az 1910-1920-as években; időnként Viskit is foglalkoztatta. Viski Károly ebben a tematikában első jelentős sikerét *Az erdélyi magyarság népművészete* címen írott, 29 tábla képi illusztrációval felszerelt dolgozatával érte el. Ez a füzet 1920-ban a Kisfaludy Társaság (a belső borítón a Népies Irodalmi Társaság) kiadásában jelent meg Budapesten, magyar és francia nyelven. Ezeket követte 1921-ben az angol változat ugyanott és a holland nyelvű a Franklin Kiadónál. 1923-ban Petri Pál finn fordításában sikerült Helsinkiben finn nyelven is megjelentetni. Így indult az erdélyi magyar népművészet szakszerű megismertetése Európa több nyelvén – zömmel hazai forrásból – az első világháborút követő gazdasági nehézségek ellenére. Itt kell megjegyezni, hogy a *Magyar népművészet* címen Malonyay Dezső szerkesztésében 1907-1922 között megjelent öt kötetet, noha azok a magyar népi díszítőművészet ismeretének ma is használatos forrásai, a hazai etnográfusok kritikusan fogadták, a tudományban járatlan írók és képzőművészek szakszerűtlen alkotásának tekintették. A népművészet iránt növekvő érdeklődés láttán az etnográfianak végre túl kellett lépnie a kritikusi szerepkörön és a múzeumi gyűjteményeket is hasznosító szakmunkákat illetve mielőbb kiadnia. Ezt a helyzetet Bátky Zsigmond, Madarassy László, Györffy István is pontosan látta és felvállalta az ebből következő feladatokat.

²⁶ Czakó Elemérhez ld. Horváth Ida szócikkét a *Magyar múzeumi arcképcsarnok* című, Bodó Sándor és Viga Gyula által szerkesztett kötetben. Budapest, 2002. 174.

Viski bekapcsolódott a Néprajzi Múzeum 1924-ben megindított *Magyar Népművészet* című kiadványsorozatának munkálataiba, s annak több füzetét, albumát írta és szerkesztette. Így a *Székelly hímzések I. Csíkmegyeiek* (1924), a *Dunántúli bútorok I. Székelly* (1925) és *A Bakony-balatonvidéki kőépítkezés* (1926) címen megjelent kötet is Viski munkája. Bátky Zsigmonddal és Györffy Istvánnal írták, szerkesztették a *Magyar népművészet* című kötetet (Budapest, 1928), a tárgykör első tudományos rendszerezését. A bevezető szövegét Viski fogalmazta, az ábrák magyarázó szövegeit Bátkyval és Györffyvel megosztva írták. Ezt a terjedelmes színes albumot a magyar mellett francia nyelven is kinyomtatták, s a népművészet 1928. évi prágai világkongresszusán szép sikert arattak vele. A prágai kongresszus mintegy előkészítette a *Commission Internationale des Arts Populaires* (rövidítve: a C.I.A.P.), a néprajzkutatás nemzetközi szervezetének megalakulását (Róma, 1929), amelyet rövidesen a Népszövetség is támogatott.²⁷

Az említett közös munkában Viski kísérelte meg először a magyar népművészet, a díszítőművészet tárgyi világának tudományos osztályozását. Ezt a rendszerező munkát is részlettanulmányok, képes albumok egész sora követte: pl. *Székelly szőnyegek* (1928), *Magyar pásztorművészet* (1931), *Népies kerámiánk* (1931), *Tiszafüredi cserépedények* (1932). A tiszafüredi kerámiát bemutató kötetel indult a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában akkor indított *Monumenta Hungariae Ethnologica* című sorozat. Ez a pompásan illusztrált, nagy alakú könyvsorozat a magyar mellett angol nyelven is megjelent. Kiadására az Akadémia a Nemzetközi Népművészeti Bizottság Magyar osztályának javaslatára vállalkozott. Erről a sorozatról az MTA 1936. évi alapszabálya, mint a Néprajzi (Néptudományi) Bizottság hivatalos kiadványáról tett említést, noha – szubvenció hiányában – akkor már szünetelt a megjelenése.²⁸

A tárgyaló díszítőművészet és a magyar őstörténet iránt érdeklődő szakok művelőire, a művészvilágra nagy hatást gyakorolt akkoriban Huszka József *Magyar díszítő styl* címen 1885-ben megjelent könyve és a magyar - turáni ornamentika történetéről 1930-ig kiadott számos publikációja. A perzsa, turáni, indiai elemeket, keleti párhuzamokat állító tételeit sokan elfogadták, az etnográfia tárgyszerű megközelítésére kevesen figyeltek. Viski 1926-ban közölte a „pávaszem”-motívum, eredetéről szóló rövid cikkét, melyben cáfolta Huszka József feltevését az ornamens 1400 esztendő múltjáról. Megállapította, hogy a „pávaszem”-nek vélt motívum a

²⁷ Paládi-Kovács Attila 2002. 137; Paládi-Kovács Attila 2007. 202.

²⁸ Paládi-Kovács Attila 2002. 137.

perspektivikusan rajzolt rózsából ered, s először a reformkori szűcs-mintakönyvekben bukkan fel. „Maglehet – írja, hogy e ’pávaszem’-hez hasonló magyar rózsa csak 100-150 évvel ezelőtt keletkezett. Ha esetleg ilyen fiatal is, a motívum megközelíthetetlen eredetisége és kétségtelen szépsége jelent akkora értéket a magyar alkotó géniusz számára, mint amekkora érték volna 1400 éven át változatlan, formákat konzerváló ereje...”²⁹

Amilyen határozottan elhatárolta magát a romantikus őstörténeti feltevésektől, olyan barátsággal fordult a művészettörténet művelői, kutatói felé. 1926-ban bemutatta a Néprajzi Múzeum népművészeti gyűjteményeit a *Magyar Iparművészet* hasábjain, 1928-ban pedig nagy ívű történeti áttekintés keretében tisztázta a népművészet és az iparművészet fogalmát, kapcsolatát a társadalmi viszonyok különböző fejlettségű szintjein. Már 1926-ban leszögezte: „A nemzetek komoly értékelésében az a fő kérdés, ki-k mit hoz az emberiség közös kincseskamrájába, gyarapítja-e az egyetemest oly sajátos értékkel, melynek hiánya, pusztulása csorbulást okozna a nagy emberi közösség kárára.”³⁰

Viski figyelmét a „keleti hozadék” kérdése és a magyar őstörténethez kapcsolódó tárgytörténet kevésbé kötötte le. Őt sokkal inkább foglalkoztatták a nagy európai stíluskorszakok, melyeknek lenyomatait fedezte fel a Kárpát-medence, s kitüntetetten Erdély népeinek művészetében, sőt megtalálta építészetükben és kézművességükben, kerámiájuk, textilművességük, öltözkük jelenvaló tárgyi örökségében is.

Önálló művel, színes albummal (*Gravures sur bois populaires roumaines de Transylvanie*) reagált Viski a román George Oprescu: *Peasant Art in Romania* (London, 1929) c. művére. Bevezetőjében rámutatott, hogy a Szolnok-Doboka megyei Hesdát községből származó vallásos tárgyú grafikák nem tekinthetők olyan tiszta népművészeti alkotásoknak, mint amilyeneknek azokat Oprescu állítja. Azok ugyanis kolostori eredetűek, s a sokszorosításhoz használt fadúcokat is pópák, diakónusok faragták. A közeli Mikolán készült üvegfestményeknek, ikonoknak szintén a helyi diakónus volt a mestere. Ugyanakkor kiemeli, hogy a tárgyalt képek a görögkeleti ikonográfia hagyományos szellemében készültek, s azoknak legszebb megnyilatkozásai közé tartoznak.³¹

²⁹ Viski Károly 1926a. 27.

³⁰ Viski Károly 1926b. 105. Ld. még Kresz Mária 1974. 56.

³¹ Viski Károly 1931. Recenzálta Bátky Zsigmond, Néprajzi Értesítő XXII. 155.

Viski az 1930-as években is több összefoglaló munkát írt a külföld tájékoztatására a magyar népi kultúra egy-egy jellegzetes területéről. Elsőként említendő a magyar népszokásokról írott, Budapesten angol és német nyelven is kiadott könyve (*Hungarian Peasant Customs*. 1932; *Volksbrauch der Ungarn*. 1932), melyről – noha kiváló bevezetés a magyar kalendáris szokásokba – a hazai kutatók már el is feledkeztek.³² A magyar néptánc-kutatás történetében is az elsők között áll 1937-ben *Hungarian Dances* címen megjelent műve, az angolul kiadottak között pedig kétségkívül a legelső. Minthogy ennek a tárgykörnek Viski nem volt avatott szakértője, főként Réthei Prikkel Marian könyvére és *A magyarság néprajza* néptánc fejezetére alapozhatta lényeglátó összefoglalását.³³

A Néprajzi Múzeum vezető munkatársai 1927-ben mellőzésként élték meg Solymossy Sándor beszámolóját a néprajzi kutatások állapotáról, melyet Magyary Zoltán felkérésére írt. A dolgozat *Magyar néptudomány, etnológia* címen jelent meg *A magyar tudománypolitika alapvetése* című gyűjteményes kötetben (Budapest, 1927). A folklorista akadémikus kizárólag a folklorisztikáról nyilatkozott és annak intézményeit hiányolta. A kézikönyvet Viski Károly ismertette a *Néprajzi Értesítő*, a múzeumi periodika hasábjain, s főként Solymossy téziseit vitatta, a tárgyi néprajz figyelmen kívül hagyását sérelmezte. Írását Solymossy válasza követte, majd kettejük vitáját a szintén érintett Bátky kimért nyilatkozata zárta le. Viski joggal kifogásolta az etnográfia, a „tárgyi néprajz” mellőzését, Solymossy pedig okkal hiányolta a folklórkutatás hazai intézményeit. Azok hiányáról természetesen nem a Bátky, Györffy, Viski „triumvirátus” tehetett.³⁴ 1929-ben a kultúrpolitika végre törlesztett egy keveset régi adósságából azáltal, hogy a szegedi egyetemen Néprajzi Tanszéket alapított, s arra a már idős Solymossy Sándort nevezte ki professzornak. Ebben talán az említett vitának is része volt. Az ütközet azonban sokat ártott a szakon belüli összefogásnak. Kihatott *A magyarság néprajza* munkálataira, sőt még a következő nemzedék személyes kapcsolataira is.

Több jel mutat arra, hogy Viski Károlyt már az 1920-as évek derekán is a leíró, rendszerező kutatásokra alapozott szintézis, a magyar népi műveltségről írandó összegző mű, egy átfogó kézikönyv gondolata foglalkoztatta. Ehhez az inspirációt, a

³² Hiába keressük például BALASSA Iván – ORTUTAY Gyula: *Hungarian Ethnography and Folklore* (Budapest, 1979) című kötetében.

³³ A kézikönyv néptáncról közölt fejezete LAJTHA László és GÖNYEY Sándor neve alatt jelent meg, de a szájhagyomány TÁLASI István közreműködéséről is tudni vél.

³⁴ Kósa László 2001. 130, Paládi-Kovács Attila 2011b. 85.

felkéréseket is külföldről kapta. Ilmari Manninen felkérésére született Viski első nagyobb terjedelmű összefoglalása a magyar népi műveltségéről, mely 1926-ban a tartui múzeum évkönyvében észti nyelven jelent meg.³⁵ Viski az 1920-30-as években, a kézikönyv szerkezetének, koncepciójának formálása közben behatóan tanulmányozta a frissen megjelent összegző munkákat, elsősorban Sirelius, Manninen, Zelenin, Moszyński kézikönyveit a finnségi, az orosz és az összes szláv nép hagyományvilágáról és Bátkyval megosztotva írt róluk ismertetéseket a *Néprajzi Értesítő* számára.³⁶ Viski már 1927-ben, Manninen egyik könyvének ismertetése kapcsán így sóhajtott fel: „Hol késik nálunk mind a szellemi, mind a tárgyi néprajz területén a szintetikus munka?”³⁷

A magyarság néprajza című kézikönyv szellemi előkészítése megkívánta a hazai kutatási eredmények áttekintését, a hiányok pontos felmérését és a sürgős feladatok kijelölését. Viski 1931-ben Krakkóban közölt tanulmányában végezte el ezt a feladatot. A német nyelven – s feltehetően K. Moszyński kérésére – született dolgozat (*Die ethnographische Tätigkeit in Ungarn*) összefoglalta „a hazai szellemi és tárgyi néprajzi kutatás múltját és jelen állapotát.” Kiemelte benne azokat a művelődéstörténeti mozzanatokot, amelyek egyik-másik néprajzi ágazat műveléséhez kedvező légkört teremtettek, felébresztették az érdeklődést, s – a néprajz tudománypolitikai elismertetését kiharcolva – intézményesen is biztosították a szak művelését. Viski ebben a közleményében is bőséges könyvészeti adatolással támasztotta alá megállapításait. Az 1930-as évek végéig ez a dolgozata maradt a hazai néprajzi kutatás legrészletezőbb bemutatása, s egyben az első kísérlet a tudománytörténet oksági összefüggéseinek feltárására.³⁸

Viski tudósi, szervezői és szerkesztői erőfeszítéseinek legjelentősebb eredménye kétséget kizárólag *A magyarság néprajza* című négykötetes kézikönyv létrejötte. „Curriculum vitae”-jében az 1930-as évek végén szerényen emlékezik rá vissza: „Pályám egyik figyelmet érdemlő eredménye, hogy a Néprajzi Múzeumi kollégáim között évekig színen tartottam a magyarság néprajza kézikönyvének gondolatát, míg

³⁵ Lásd Viski Károly: Ungari rahvaparane kultuur. In: Eesti rahva museumi aastaamat, 2. Tartu 1926. 5-47. Ilmari Manninen (1894-1935) akkoriban Észtországban tevékenykedő finn tudós, több összefoglaló kézikönyv szerzője. Ismertebb munkái: *Die Sachkultur Estlands*, I-II. Tartu 1931-1933; *Die finnisch-ugrischen Völker*. Leipzig 1932. Többször megfordult Magyarországon, ahol a terepre is eljutott. Fő patrónusa Viski volt, de vidéki utakra Györfly is elvitte. Pályaképehez ld. Ilmar Talve: *Ilmari Manninen in Finnland and Estonia*. In: Räsänen, Matti (ed.): *Pioners. The History of Finnish Ethnology*. Helsinki 1992 (Studia Fennica, Ethnologia I.) 50-76. Lásd még: Paládi-Kovács Attila 2007. 206.

³⁶ Ld. *Néprajzi Értesítő* 18 (1926) 44-45, 183; 19 (1927) 82-83, 169-171; 20 (1928) 91-93; 21 (1929) 28-30; 22 (1930) 61, 156-161; 23 (1931) 131-134.

³⁷ *Néprajzi Értesítő* 19 (1927) 170-171. Lásd még: Paládi-Kovács Attila 1907. 207.

³⁸ Viski Károly 1931. 106-130. Lásd hozzá Bátky Zsigmond recenzióját is: *Néprajzi Értesítő* 23 (1931) 131.

végül hárman egyesültünk közös munkára: a magyarság tárgyi néprajzának megírására, vállalkozásunkat a Magy. Tud. Akadémia is megértéssel támogatta. Mikor a kiadásra az Egyetemi Nyomda ajánlkozott, elkészítettem a szellemi néprajz tervét is, s élénk részt vettem a szerkesztői és lektori munkában. Törekvéseimet, elveimet a munka második részében, rajtam kívüli okokból – nem mindenben sikerült megvalósítanom.”³⁹ Idézett soraiból nyilvánvaló, hogy a kézikönyv gondolatát Bátkyval és Györffyvel az 1920-as évek derekától, de legalábbis D. Zelenin könyvének (*Die russische (ostslavische) Volkskunde*. Berlin, 1927) megjelenése óta érlelgették. Az is egyértelmű, hogy ebben az ügyben a „fő kezdeményező” nem lehetett Györffy István, mint azt K. Kovács László és Balassa Iván vélelmezte.⁴⁰ A mű spiritus rectora Viski Károly volt, noha az első kiadást – Viski háttérben kifejtett közreműködésével – Czakó Elemér rendezte sajtó alá. Ennek első számú oka a szak vezető tudósainak személyi ellentéte volt, ami első renden a Néprajzi Múzeum és a Solymossy Sándor közötti vitában gyökerezett. Czakó a mű megjelentetése kezdetén (1933-1935) még az Egyetemi Nyomda igazgatója és a Magyar Néprajzi Társaság elnöke volt, akit Solymossy és a két folklór kötet más szerzői is elfogadtak közvetítőnek. A második, javított, bővített kiadás címlapján (1941-1943) már szerkesztőként is Viski Károly neve olvasható, akinek ténylegesen a III-IV. kötet koncepciója, bevezetője is köszönhető.⁴¹

A magyarság néprajza első két kötetének megjelenése után 1934-ben Bátky nyugdíjba vonult, helyébe 1935-ben Bartucz Lajos lépett, Viskit pedig a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségére nevezték ki országos előadónak. Azt megelőzően már számos múzeum épületének tervezésében, berendezésében, hazai és külföldi kiállítás rendezésében volt szakértői szerepe. Az 1927-1930. közötti években tanácsaival segítette Györgyi Dénes műépítész a debreceni Déri Múzeum épületének tervezésében, majd a múzeum belső berendezésének szakértője lett. A múzeum néprajzi és várostörténeti kiállítását Ecsedi István segédletével rendezte. Segítséget nyújtott az egyetemes (egyiptomi, távol-keleti) művelődéstörténet termeinek kialakításához is. Nagy szerepe volt a veszprémi, a váci, a pécsi és a szekszárdi múzeum rendezésében; elvégezte a kaposvári múzeumi gyűjtemény revízióját.⁴²

³⁹ E sorokat idézi már Vargha László 1974. 73. A mű megvalósításának szerencsés körülményeihez és menetéhez: Paládi-Kovács Attila 2002. 41-47.

⁴⁰ Balassa Iván 1974. 81.

⁴¹ Paládi-Kovács Attila 2002. 46-47.

⁴² Filep Antal 1982. 574; Selmeczi Kovács Attila 2002. 941; Filep Antal 2012. 426.

A Klebelsberg Kuno minisztersége alatt megindított múzeumépítések, külföldi kiállítások előkészítéséhez többnyire Viskit kérték fel múzeumtechnikai szakértőnek. Maróti Géza építésszel megtervezte a brüsszeli „Nemzetközi Múzeum magyar osztályát”, melynek kivitelezésére végül nem került sor. 1935-ben az Iparművészeti Társulattal és a bécsi Kulturbunddal megtervezte a magyar népművészeti, iparművészeti kiállítását, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem pesti jubileumi kiállítását is. Az Országos Gyűjteményegyetemre” kerülvén főként a vidéki múzeumok és a „Bibliográfiai Központ” ügyeivel foglalkozott. Kezdeményezője volt a korszerű múzeumtechnikai módszerek bevezetésének, az egységes múzeumi nyilvántartásai rend kialakításának. Sokat foglalkozott a szabadtéri néprajzi, régészeti múzeumok kérdésével. Rendszeresen látogatott külföldi – olasz, osztrák, német, dán, cseh, román stb. – múzeumokat, „részben múzeumtechnikai tanulságok végett.”⁴³ 1941-ben, már egyetemi tanárként, országos közgyűjteményi főfelügyelői kinevezést kapott. Ezt a kinevezést 1945. május 24-én a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter megerősítette. Betegsége miatt a feladatot Viski akkor már nem láthatta el. Helyébe rövidesen az általa ajánlott Vargha László lépett.

Viski jelentős tudományszervezői, szerkesztői eredményei között kell számon tartanunk az *Ungarische Volkskunde*, a berlini *Ungarische Jahrbücher* tíz tanulmányt bemutató néprajzi kötetét. 1938-ban feltűnő volt, hogy szerzői között ott található a fiatal nemzedéket képviselő Honti János, Ortutay Gyula, Gunda Béla és K. Kovács László is. Viski nagyon tudatosan szerepeltette a „fiatalokat”. Miközben önmaga az előszó szerzőjeként, s a kötet szerkesztőjeként, lektoraként szerényen a háttérbe húzódott, többek előtt azzal indokolta felkérésüket, hogy „most már jöjjenek a fiatalok!” Ehhez tudni kell, hogy Honti, Gunda, Ortutay recenzensei, sőt kritikusi voltak *A magyarság néprajza* köteteinek. Észrevételeikre Viski illő módon reflektált a mű második, javított kiadásának előszavában (1941-1943). Már régtől figyelte írásaikat, személyes kapcsolatban állt velük és természetesen neki is megvolt róluk a személyre szabott véleménye. Honti Jánossal váltott levelezőlapjaik többsége megtalálható az MTA Kézirattárában. Honti 1930 és 1932 között a Néprajzi Múzeumban dolgozott, de Viskivel már előbb, gimnazista korában is kapcsolatban állt. Az 1928-1940 közötti években Honti rendszeresen megküldte neki cikkeit, könyveit. Viski „Kedves Mester”

⁴³ Viski Károly: Életrajzi vázlat. Keszthely, 1941. Néprajzi Múzeum EA 10191.

megszólítású levelezőlapokon válaszolt, s a „szeretettel köszönti” formulával zárta sorait.⁴⁴

A „fiatalok” közül Honti János a magyar epikus hagyományok hovatarozását elemezte, s megállapította, hogy nem sorolhatók sem a keleti, sem a nyugati kultúrkörbe, de szerves részét alkotják az európai hagyománynak. A magyar mese a nyugatinál színesebb, több benne a motívum, a magyar ballada pedig egy elvirágzott középkori kultúrának az öröksége. Elhatárolta a balladát a hősénektől, a balkáni epikus daltól. Ortutay a magyar népköltési gyűjteményeket és a gyűjtőmunka történeti folyamatát tekintette át. Rámutatott Herder korai magyar recepciójára, ismertette a népköltés gyűjtésének európai viszonylatban is a legelsőkhöz tartozó, úttörő hazai eredményeit. A kortárs nemzedékből Viski bevette Bátáknak a magyar parasztházról és Györffynek az extenzív állattartásról (pásztorokodásról) szóló dolgozatát, de a parasztbútorról nem a saját művét, hanem a vele és Bátákkal is gyakran vitázó Cs. Sebestyén Károly írását szerepeltette. A magyar népi hímzések történeti rétegződéséről – a jórészt általa felszínre hozott eredményeket – a nála jóval fiatalabb, tanítványának számító Palotay Gertrúd foglalta össze.

Némileg talán meglepő Marót Károly és Szabolcsi Bence szerepeltetése a kötetben. Ehhez tudni kell, hogy Maróttal baráti kapcsolatot ápolt, s a kiváló klasszika-filológust az 1930-as években már egyre inkább foglalkoztatták a rítusok és a népszokások, sőt a néptudomány elméleti-módszertani kérdései is. Viskinek a kötet kapcsán Maróthoz írott leveleiből kiderül, hogy utóbbi rábeszélés nélkül vállalta a feladatot. Köszönettel vette Bátáky és Viski utólagos észrevételeit, kiegészítéseit is a hazai néprajzkutatás „fejlődéstörténetéről” írott kéziratához. A kötet jól összefogott cikkét írta Szabolcsi Bence, aki főként Bartók és Kodály munkáira alapozva mutatta be a keleti és a nyugati zenei hagyomány jelentőségét, ötvözését a magyar népzeneben.

Viski előszava kiemeli, hogy a kötet nem vállalkozhat a magyar néprajz, a magyar népi kultúra teljességének ismertetésére. Azt tűzi célul csupán, hogy a magyar néphagyomány jellegét, az örökség egyes sajátosságait felmutassa, hogy az olvasóval érzékeltesse a magyar néprajztudomány helyzetét és színvonalát. A recenzens Vajkai Aurél némi elfogultsággal jegyezte meg, hogy a Berlinben kiadott *Ungarische Volkskunde* „...határozottabb és több felvilágosítást nyújt a magyar emberről és alakító képességéről, szelleméről Szekfüék könyvénel.”⁴⁵ Ez az összehasonlítás a *Mi a*

⁴⁴ Paládi-Kovács Attila 2007. 208; MTAK Kézirattára Ms. 4279/319-322.

⁴⁵ Vajkai Aurél 1940. 337.

magyar? című kötettel nyilvánvalóan túlzó. Azt azonban Vajkai helyesen emeli ki, hogy az egész kötet „európaiságunkat igazolja”. Ennek felmutatása volt a szerkesztő és a szerzők többségének kitűzött célja. Mindenesetre a kötet színvonalas, becsületes tudós munka, mely nem születhetett volna meg a kiadást vállaló berlini Collegium Hungaricum és a szerkesztés áldozatos munkáját végző Viski Károly nélkül.

Évszámok nélkül említi, de még valamikor múzeumi életszakaszában történt, hogy nyolc évig a budapesti polgári iskolai tanárképző főiskolán a néprajz előadó tanára volt, s ugyanott egy fél évig helyettes tanárként magyar nyelvészetet is tanított. Bátky a debreceni egyetemre és a budapesti Műszaki Egyetem Közgazdaságtudományi Karára is hiába ajánlotta Viskit oktatónak az 1930-as évek elején. Egyetemi oktatói karrierje sajnálatosan megkésve kezdődött. Kolozsváron 1940-ben, Észak-Erdély visszacsatolását követően, újjászervezték a magyar egyetemet, és az újonnan felállított néprajzi tanszékre Viski Károly kapott professzori kinevezést. Személyét nem csupán az egyetem, a művelődési kormányzat, hanem a széles szakmai közvélemény is elfogadta. A Néprajzi Múzeum archívuma őrzi azoknak a távirati és postai úton érkezett gratulációknak a tömegét, amelyeknek feladói a történész Hóman Bálinttól a geográfus Kádár Lászlóig terjedően a magyar tudós társadalom színe-javát képviselték. Viski terhelése nem csupán az egyetemi tanszék szervezésével és a kolozsvári utazgatással nőtt meg, hanem azért is, mert a közgyűjtemények országos felügyelői tisztsége alól nem kapott felmentést, azt továbbra is ellátta. Növelte terhelését a személye iránt megnövekvő közfigyelem, amit a rádió, a sajtó és gyűjteményes kötetek szerkesztőitől érkező felkérések jeleztek. Viski minden feladatának lelkiismeretesen eleget tett, felkészülten lépett a katedrára és ült a rádió mikrofonja elé, remek esszéket, tanulmányokat szállított az írásaira számító kötet szerkesztőknek, Eckhardt Sándornak, Deér Józsefnek, miként már előbb Szekfű Gyulának.

Végül csupán egyetlen szűk tanévet tanított Kolozsváron, mivel a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara 1941-ben felkérte a budapesti tanszék vezetésére. Esetében mellőzték a szokásos pályázati procedúrát. Egyetemi oktatómunkáját 1941 őszétől Budapesten folytatta. Egyetemi munkásságáról a róla eddig megjelent emlékezésekben elszórt morzsákat találunk. Pedig Viskinek a magyar néprajz két világháború közötti irányválasztására, feladatvállalásaira, a következő nemzedék nevelésére Györffyével vetekedő befolyása volt.⁴⁶ Balassa Iván

⁴⁶ Paládi-Kovács Attila 2006. 199-211; Paládi-Kovács Attila 2007.

1974-ben sommásan szólt erről a fontos kérdéstről: „Viski csak néhány évet taníthatott az egyetemen, de ennek ellenére, számos tanítványt nevelt, akik ma nemcsak az ország határain belül, hanem Erdélyben és máshol szeretettel emlékeznek mesterük indítására és azokra a művelődéstörténeti távlatokra, melyeket ő nyitott meg számukra.”⁴⁷

A tanítványok névsorát látva Viski professzori működésének jelentőségét, a kolozsvári tanszék megalapításában és a budapesti tanszék folytonosságában betöltött szerepét az eddiginél sokkal többre kell értékelnünk.⁴⁸ Egyetemi hallgatói, tanítványai közül első helyen említendő Kós Károly, aki elsőnek csatlakozott hozzá és élete végéig megmaradt hűséges tanítványának. Amikor, 1995-ben az MTA külső tagjává választották, így emlékezett vissza: „...közben Viskit a budapesti egyetemre hívták meg, én őt oda is követtem... Viski közben kijárta nekem az általam választott magyar peremvidéki – őrségi és Garam-völgyi – nyári gyűjtőútjaim anyagi fedezését, és ugyancsak ő ajánlotta Pável Ágostonnak az őrségi gerencsérségről írt első tanulmányomnak a *Dunántúli Szemlében* való folytatásos közlését is. Utolsó évemet aztán már Kolozsváron végeztem az ide megválasztott Gunda Béla professzornál.”⁴⁹

Budapesti hallgatói közül csak a nevesebbeket említve, ki kell emelni ifj. Kodolányi János, Kresz Mária, Kovács Ágnes, Vajda László, Belényesy Márta és Gaál Károly nevét. Nála doktorált többek között Bakó Ferenc és Manga János. A Közgyűjtemények Országos Felügyelőségén munkatársa, majd utóda volt a Műszaki Egyetem későbbi építész tanára, Vargha László. Hallgatói közül ketten – Kresz Mária és Kovács Ágnes – 1973-ban előadást tartottak róla a Magyar Néprajzi Társaság ülészakán. Kresz Mária, a későbbi kitűnő kerámiakutató, aki 1941 őszén lenyűgözve hallgatta Viski első előadását a pesti egyetemen, akinek jegyzetelő ceruzája megállt a kezében miközben a Györffy Istvánról elhangzott megrendítő megemlékezést hallgatta, azt már jegyzetei alapján idézte fel, mit mondott Viski a „néprajzi szemlélet” mibenlétéről. „A néprajzi szemlélet célja, hogy a kutató belülről ismerje meg a világot, a nép világát, hogy igyekezzen megrajzolni bármely népnek vagy népcsoportnak az ő sajátos világképét... Ez a világkép tökéletesen kerek, minden benne van, de csak az van benne, amit a nép behelyezett.”⁵⁰

Kései megemlékezésében Gaál Károly, a bécsi egyetem tanszékvezető professzora is azt hangsúlyozta, hogy Viski fő törekvése az egyetemi oktatás során a

⁴⁷ Balassa Iván 1974. 192.

⁴⁸ Paládi-Kovács Attila 2007. 335; Paládi-Kovács Attila 2011. 141; Filep Antal 2012. 433-434.

⁴⁹ Kós Károly 1995. 89.

⁵⁰ Kresz Mária 1974. 168.

néprajzi szemlélet, a helyes kutatói közelítés módszerének a kialakítása volt. Viski verte tanítványai fejébe, hogy „a magyarországi hagyományos kultúra az európainak egy része és nem valami elszigetelt, történetetlen konstrukció.” Ugyanott írja azt is, hogy „Viski Károly aranyjánosi bölcsességgel igyekezett minden hallgatójának atyailag segíteni, egyiknek alkalmi munkát szerzett, a másoknak egy öltönyt ajándékozott, mindenki panaszát, örömét meghallgatta és ebben osztozott is, örömben együtt örült, a bánatot enyhítette.”⁵¹

Hasonló történeteket hallottam a müncheni egyetem etnológus professzorától, Vajda Lászlótól és a magyar középkor anyagi műveltségének neves kutatójától, Belényesy Mártától is. Belényesy elmondta, hogy szüleit 1945-ben kitelepítették és nem volt pénze arra, hogy beiratkozzon az utolsó szemeszterre. Tandíját Viski fizette ki, s amikor doktori értekezését kellett sajtó alá rendeznie, a munkában és a nyomdaköltség kifizetésében Viskiné, Klára asszony volt a segítségére, akinek férje akkor már folyamatosan kórházi ápolásra szorult. Vajda Lászlóra főként Viski egyetemes néprajzi olvasottsága, a világ távoli népeiről, kultúráiról felhalmozott tudása, széles körű tájékozottsága gyakorolt mély benyomást. Előfordult, hogy „ifjú titánként” fitogtatni akarta frissen szerzett ismeretét és a szemináriumon provokálta a Mestert. Viski rögtönzött kiselőadással válaszolt Vajda kérdéseire, újabb olvasmányokat ajánlott neki a nemzetközi szakirodalomból és további tájékozódásra biztatta. „Te, én akkor így mentem össze”, mutatta az ujjával a 90. évéhez közelítő Vajda László, egykori megszegyenülését szemléltetve.⁵²

Mindamellet Viskiben volt némi hajlam a zárkózottságra, távolságtartásra. Ezt említette az imént hivatkozott 1973. évi ülészakhoz intézett levelében a bolgár Hriszto Vakarelszki professzor. Egykori hallgatói közül Kovács Ágnes is megfogalmazta: „...mi, akik egyetemi előadásait hallgattuk, szemináriumának tagjai voltunk, közvetlenül tapasztalhattuk, hogy személyiségében volt valami sajátságos távolságtartás. Ezzel szemben tanulmányaira az emberközelség jellemző.”⁵³

Tudósi étosza, mélységes embersége örök példa a magyar etnográfia és a Magyar Tudományos Akadémia számára.

⁵¹ Gaál Károly 2004. 113.

⁵² Paládi-Kovács Attila 2011. 141.

⁵³ Kovács Ágnes 1974. 171.

IRODALOM

BALASSA Iván

- 1974 Bátky Zsigmond – Györffy István – Viski Károly munkássága a magyar néprajzban. *Ethnographia* LXXXV. 187-192.

DÁNIELISZ Endre

- 1976 Adatok Viski Károly szalontai tanárságához. *Múzeumi Kurír* 20. sz. 77-79. Debrecen

FILEP Antal

- 1982 Viski Károly. *Magyar Néprajzi Lexikon* V. 574-575.
2012 Viski Károly, a magyar néprajz tudós professzora. *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve* 22. 417-438.

GAÁL Károly

- 2004 Az én intézetemre emlékezem. *Néprajzi Hírek* XXXIII. 3-4. sz. 113-114.

GUNDA Béla

- 1946 Viski Károly 1883-1945. *Erdélyi Múzeum* LI. 105-107.

HOFFMANN Tamás

- 1974 Viski Károly néprajza. *Ethnographia* LXXXV. 153-157.

KÓS Károly dr.

- 1975 Néprajzi törekvéseimről. *Néprajzi Hírek* XXIV. 1-4. sz. 85-96.

KÓSA László

- 2001 A magyar néprajz tudománytörténete. Budapest

KOVÁCS Ágnes

- 1974 Viski Károly írói stílusáról. *Ethnographia* LXXXV. 168-171.

KRESZ Mária

- 1974 Viski Károly népművészeti kutatásainak eredményei (különös tekintettel a kerámiakutatásra). *Ethnographia* LXXXV. 164-168.

KRIZA János

- 1943 Vadrózsák (Székely népköltési gyűjtemény). Viski Károly bevezető tanulmányával, I-III. H.n. (Bp.)

MARKÓ László

- 2003 Viski Károly. In: GLATZ Ferenc (főszerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai. III.* 1385-1386. Budapest

OLOSZ Katalin

- 2011 Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából. Kolozsvár

- 2012 Viski Károly balladagyűjtései a huszadik század elején. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20. 229-250. Kolozsvár

PALÁDI-KOVÁCS Attila

- 2002 Tárgyunk az időben. Debrecen
- 2006 Egy európai etnológus Erdélyből. Viski Károly. In: KALMÁR János (szerk.): Európai szemmel. Tanulmányok Köpeczi Béla tiszteletére. 199-211. Budapest
- 2007 A European ethnologist from Transylvania: Károly Viski. Acta Ethnographica Hungarica, Vol. 52. pp. 335-350.
- 2011a Adalékok Viski Károly életútjához. Alba Regia, C sorozat 40. sz. 137-144. Székesfehérvár
- 2011b A magyar etnográfia tudománytörténete. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): Magyar néprajz I. 1. Táj, nép, történelem. 39-125. Budapest

PALOTAY Gertrúd

- 1946 Viski Károly (1882-1945). Ethnographia LVI. 113-116.

SELMECZI KOVÁCS Attila

- 2002 Viski Károly (1883. ápr. 14. – 1945. szept. 5.) In: BODÓ Sándor – VIGA Gyula (szerk.): Magyar Múzeumi Arcképcsarnok, 940-941. Budapest

SIMONCSICS Péter

- 2008 Egy barátság utóélete: Viski Károly és Laziczius Gyula kapcsolatáról. (Adalék a XX. század művelődés- és tudománytörténetéhez.) Rálátás. Helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató IX. évf. III. negyedév 23-31. Zsáka

SZABÓ T. Attila

- 1974 Viski Károly nyelvészeti, filológiai és művelődéstörténeti munkássága. Ethnographia LXXXV. 158-164.

SZEKFŰ Gyula (szerk.)

- 1939 Mi a magyar? Budapest

SZILÁGYI Miklós

- 1987 Jegyzetek Viski Károly emlékezéséhez. In: Györffy István, az Alföld kutatója és életművének irodalma. Nagykunsági Füzetek 6. sz. 147-154. Karcag-Szolnok

TALVE, Ilmar

- 1992 Ilmari Manninen in Finland and Estonia. In: RÄSÄNEN, Matti (ed.): Pioners. The History of Finnish Ethnology. Studia Fennica, Ethnologica 1. 50-76. Helsinki

VAJKAI Aurél

- 1940 A mai magyar néprajzi kutatás keresztmetszete. Ethnographia LI. 337-352.

VAKARELSKI, Hristo

- 1974 Emlékezés Györffy Istvánra, Bátky Zsigmondra és Viski Károlyra. Ethnographia LXXXV. 83-84.

VARGA Mária

- 1960 Viski Károly irodalmi munkássága. Index Ethnographicus V. 1. sz. 62-80.

VARGHA László

- 1974 Viski Károly (1883-1945). Ethnographia LXXXV. 172-187.

VISKI Károly

- 1906 A tordai nyelvjárás. Nyelvészeti Füzetek 32. sz. Budapest
- 1910 Mi a kopjafa? Néprajzi Értesítő XI. 221-224.
- 1911a Adatok a székely építkezés ismeretéhez. Néprajzi Értesítő XII. 99-127.
- 1911b Régimódi házak Szalontán. Milyen lehetett a költő szülőháza? In: Nagyszalontai Állami Főgimnázium 1910-1911. évi Értesítője. 22 p. Nagyszalonta
- 1913-1914-1915 A szalontai nép nyelvéből. Magyar Nyelvőr XLII. 210-218, 255-261, 295-306, 356-360, 394-404, 454-463; XLIII. 126-132, 212-218, 263-266; XLIV. 360-364.
- 1917 Aranyék háza. 23 p. H.n. (Nagyvárad)
- 1919 Arany népe (Arany tárgyi néprajzának vázlata). 104 p. H.n. (Nagyvárad)
- 1920 Az erdélyi magyarság népművészete. In: Erdélyi magyarság 5-16. 29 tábla. Népművészet. Francia változata: Les Hongrois de Transylvanie. L'art populaire. 19 p. 29 t. Budapest (Société de la Littérature Populaire)
- 1921a Oszttyák hímzések (Ostjakische Stickereien). Bevezetés: Bátky Zsigmond. Budapest (Nemzeti Múzeum – Néprajzi Tár)
- 1921b Transylvanian Hungarian Peasant Art. Budapest (The Popular Literary Society).
- 1923 Transilvanian unkarilaisten kansantaide. Petri Pál fordításában. Helsinki

- 1924 Székely hímzések I. Csíkmegyeiek. Magyar Népművészet 7. Budapest
- 1925 Dunántúli bútorok. 1. Székek. Magyar Népművészet 6. Budapest
- 1926a A pávaszem. Néprajzi Értesítő. XVIII. 24-27.
- 1926b A Bakony-balatonvidéki kőépítkezés. Magyar Népművészet 12. Budapest
- 1926c Magyar népművészet. In: Művészeti Lexikon (szerk.: Éber László) 463-469. Budapest
- 1926d Ungari rahvaparane kultuur. Eesti rahva museumi aastramat, II. 5-47. Tartu
- 1926e A Nemzeti Múzeum népművészeti gyűjteményéből. Magyar Iparművészet, 105-109, 113-120.
- 1928a L'art des pasteurs hongrois. Congrès international des arts populaires. Prague du 7 au 13 Octobre 1928. Résumés, Paris (Institut International de Coopération Intellectuelle) 1928. 56-64.
- 1928b L'art populaire Hongrois. L'introduction de cet ouvrage est due à Charles Viski. Les notes explicatives des figures à Sigmond Bátky et Etienne Györffy. XXXX p. 240 t. Magyar nyelvű kiadása: Magyar népművészet. Bevezető szövegét Viski Károly, az ábrákat magyarázó jegyzékét Bátky Zsigmond és Györffy István írta. 23 p. 240. t. Budapest
- 1928c Székely szőnyegek. A Magyar Népművészet Kincsestára 2. Budapest
- 1929a Adatok a székelykapu történetéhez. Néprajzi Értesítő XXI. 65-88.
- 1929b A dunántúli parasztház. Tér és Forma II. 24-29.
- 1929c A székely népművészetről. In: CSUTAK Vilmos (szerk.): Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. 411-437. Sepsiszentgyörgy
- 1929d Les arts populaires hongrois. In: LUKÁCS, Georges (ed.): La hongrie et la civilisation II. 385-395. Paris
- 1929e Magyar népművészet. In: LUKÁCS György (szerk.): Magyarok a kultúráért. Budapest (Magyar-francia kultúrliga)
- 1931a Die ethnographische Tätigkeiten in Ungarn. Lud Słowianski, Tom. II. Zeszyt, I. 106-130. Kraków
- 1931b Gravures sur bois populaires roumaines de Transylvanie. Budapest (Néprajzi Múzeum)
- 1931c Székely tűzhelyek. Néprajzi Értesítő XXIII. 16-27.

- 1931d A magyar skansen. Magyar Szemle XIX. 231-242.
- 1932a Les villages hongrois et son art. La Hongrie d'hier et d'aujourd'hui. Les Oeuvres Representative, 137-144. Paris
- 1932b Hungarian Peasant Customs. Budapest
- 1932c Volksbrauch der Ungarn. Budapest
- 1933a Bódva-környéki tűzhelyek. Néprajzi Értesítő XXV. 21-23.
- 1933b L'ornementation hongroise. Nouvelle Revue de Hongrie 57-66.
- 1933c A magyarság néprajza. Sajtó alá rendezte CZAKÓ Elemér. I. kötet. pp. 12-36. *Tájékoztató*, pp. 246-286. *Bútorzat*, pp. 299-304. *Világítás*. Budapest
- 1934a Erdély népe. Magyar Szemle XXII. 409-417.
- 1934b A magyarság néprajza. Sajtó alá rendezte CZAKÓ Elemér. II. kötet. *Díszítőművészet*. 274-395., *A hagyomány tárgyai*. 396-443. Budapest
- 1935a Ungarische Volkskunst. Kulturbund-Ausstellung. Katalog, pp. 6-15. Wien
- 1935b Tihany. (CHOLNOKY Jenővel és ERDÉLYI Lászlóval). A Balatoni Társaság Könyvtára I. Budapest
- 1935c A magyarság néprajza. Sajtó alá rendezte CZAKÓ Elemér. III. kötet. *Bevezető*. 9-12., *Drámai hagyományok*. 337-371. Budapest.
- 1936 Ethnology of the Hungarian Folk. Holiday Courses of the Debrecen University. Debrecen (Városi Nyomda)
- 1937a Hungarian Dances. London-Budapest
- 1937b Hungarian Peasant Costumes. Budapest
- 1938a Etnikai csoportok, vidékek. A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve, I. kötet 8. füzet. Budapest
- 1938b Zum Geleit. Ungarische Jahrbücher, XVIII. 121-122. Berlin
- 1938c L'art populaire. In: *Visage de la Hongrie*, 403-419. Paris
- 1939 A magyar jelleg a néprajz tükrében. In: SZEKFŰ Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* 341-378. Budapest
- 1940 Erdélyi népelet. In: DEÉR József (szerk.): *Erdély*. 123-137. Budapest
- 1941a Volksleben in Siebenbürgen. Sonderdruck aus Siebenbürgen. (Verlag der Ungarischen Historischen Gesellschaft). Budapest

- 1941b Népi és úri műveltség összefüggései a tárgyi néprajzban. In: ECKHARDT Sándor (szerk.): Úr és paraszt a magyar élet egységében. 135-160. Budapest
- 1987 Emlékezés Györffy Istvánra. [Közli SZILÁGYI Miklós] In: Györffy István, az Alföld kutatója és életművének irodalma. Nagykunsági Füzetek 6. sz. 150-154. Karcag-Szolnok